OIKEUSMINISTERIÖ

VASTINE

Lainvalmisteluosasto
Lainsäädäntöneuvos Kirsi Pulkkinen

19.9.2016

Eduskunnan lakivaliokunnalle

HALLITUKSEN ESITYS LAIKSI ESITUTKINTALAIN MUUTTAMISESTA JA ERÄIKSI SIIHEN LIITTYVIKSI LAEIKSI (HE 99/2016 vp)

Vastineena lakivaliokunnalle annettujen kirjallisten lausuntojen johdosta oikeusministeriö esittää seuraavaa:

1 Yleistä

Esityksessä ehdotettujen lainmuutosten tarkoituksena on panna kansallisesti täytäntöön direktiivi 2013/48/EU oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä.

Lausunnonantajat ovat suhtautuneet esitykseen pääosin myönteisesti ja pitäneet ehdotettuja lainmuutoksia direktiivin täytäntöönpanemiseksi tarpeellisina.

Jäljempänä kommentoidaan asiantuntijoiden lausuntoihin sisältyviä muutosehdotuksia ja yksityiskohtaisia huomautuksia.

2 Avustajan käyttöä koskevasta oikeudesta luopuminen

Suomen Asianajajaliitto katsoo ehdotetun uuden esitutkintalain 4 luvun 10 §:n 2 momentin säännöksen avustajan käytöstä luopumisen edellytyksistä parantavan epäillyn oikeusturvaa direktiivin tavoitteiden mukaisesti, mutta kynnys avustajan käytöstä luopumiselle jäisi kuitenkin oikeusturvan kannalta varsin matalaksi. Asianajajaliiton mukaan kuulustelut tulisi tallentaa ja tallenteelta tulisi voida varmistua myös siitä, että epäilty on tehnyt ratkaisunsa avustajasta luopumisesta informoituna, omasta tahdostaan sekä saanut tiedon siitä, että hän voi peruuttaa luopumisensa myöhemmin. *Valtakunnansyyttäjänvirasto* pitää tärkeänä tarkasti selvittää ne seikat, joiden käsilläolo saat-

taa vaikuttaa epäillyn päätöksentekoon avustajan käytöstä luopumiselle, koska varsinkin vakavissa rikosasioissa avustajan käyttö on usein edellytys rikosprosessin oikeudenmukaiselle toteutumiselle. Erityisen tärkeää on, että epäilty on avustajasta luopuessaan tietoinen rikosepäilyn sisällöstä. *Tulli* toteaa ehdotetun säännöksen jonkin verran lisäävän esitutkinnan työmäärää.

Oikeusministeriö: Oikeusministeriö toteaa, että direktiivin 9 artiklan 1 kohdan mukaan avustajan käyttöä koskevasta oikeudesta luopuminen edellyttää, että epäilty on saanut riittävät tiedot oikeuden sisällöstä ja siitä luopumisen mahdollisista seurauksista ja että luopuminen tapahtuu vapaaehtoisesti ja yksiselitteisesti. Direktiivin vaatimukset avustajasta luopumisen edellytyksistä perustuvat Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöön ja niitä tulee tulkita ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaisesti (direktiivin johdanto-osan kappale 53).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan avustajan käytöstä luopumisen tulee olla yksiselitteistä ja siihen tulee liittyä luopumisen merkitystä vastaavat vähimmäistakeet. Ihmisoikeustuomioistuin on katsonut avustajasta luopumisen yksiselitteisyyden edellyttävän, että epäillylle on kerrottu hänen oikeudestaan avustajaan sekä oikeudestaan olla vaiti ja myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. Epäillyllä tulee olla mahdollisuus todella ymmärtää nämä oikeutensa, mikä voi edellyttää tämän erityistä varmistamista nuorten tai esimerkiksi sairauden vuoksi heikossa asemassa olevien henkilöiden osalta. Luopumisen merkitystä vastaavilla vähimmäistakeilla tarkoitetaan sitä, että epäillyn tulee olla riittävän tarkasti selvillä häntä koskevan rikosepäilyn sisällöstä, jotta hän on tietoinen siitä, minkä rikosepäilyn osalta hän luopuu käyttämästä avustajaa, ja voi arvioida luopumisen oikeudelliset vaikutukset. (ks. KKO 2012:45 kohdat 20 ja 21).

Oikeusministeriö toteaa, että esitutkintaviranomaisen on jo voimassa olevan esitutkintalain 4 luvun 10 §:n 1 momentin nojalla otettava edellä mainittu oikeuskäytäntö huomioon huolehtiessaan siitä, että epäillyn oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamisen sitä edellyttäessä (ks. HE 14/2013 vp s. 35). Esityksessä ehdotetaan, että avustajan käyttöä koskevasta oikeudesta luopumisesta otetaan selvyyden vuoksi lakiin nimenomaiset säännökset.

Oikeusministeriö toteaa, että voimassa olevassa esitutkintalaissa on säännökset esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta ilmoittaa epäillylle oikeudesta käyttää avustajaa ja oikeudesta olla myötävaikuttamatta rikoksensa selvittämiseen (esitutkintalaki 4 luku 16 ja 17 §) sekä velvollisuudesta ilmoittaa näistä oikeuksista uudelleen ennen kuulustelua (esitutkintalaki 7 luku 10 §). Oikeusministeriö toteaa lisäksi, että ehdotettua uutta säännöstä avustajasta luopumisesta sovellettaisiin myös sellaisiin suppeassa esitutkinnassa käsiteltäviin selviin ja yksinkertaisiin asioihin, joita ei käsitellä rikesakko- ja rangaistusmääräysmenettelyssä tai uudessa sakkomenette-

lyssä. Tämän vuoksi esitutkintaviranomaisella olisi ehdotetun säännöksen mukainen varmistamisvelvollisuus säännöksen sanamuodon mukaisesti ”tarvittaessa”. Esimerkiksi yksinkertaisissa ja selvissä asioissa voisi jo muutoinkin olla selvää, että epäillyllä on säännöksessä tarkoitetut riittävät tiedot eikä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaaminen siten edellyttäisi erityistä varmistamisvelvollisuutta.

Direktiivin 9 artiklan 2 kohdan mukaan tiedot avustajan käytöstä luopumisesta ja olosuhteista, joissa luopuminen tapahtui, on kirjattava. Tämän vuoksi esityksessä ehdotetaan, että luopumisesta ja luopumisen yhteydessä epäillylle annetuista tiedoista tehtäisiin merkintä esitutkintapöytäkirjaan. Esitutkinnasta, pakkokeinoista ja salaisesta tiedonhankinnasta annettua asetusta tulisi täydentää tältä osin. Esitutkintapöytäkirjaan tehtävä merkintä täyttää direktiivin vaatimukset luopumisen kirjaamisesta. Direktiivin täytäntöönpano ei siten edellytä voimassa olevien kuulustelujen tallentamista koskevien säännösten muuttamista. Avustajasta luopuminen voisi kuitenkin olla syytä tallentaa voimassa olevan esitutkintalain 9 luvun 3 §:n nojalla luopumisen olosuhteiden jälkikäteistä todentamista varten.

3 Epäillyn avustajan läsnäolo kuulustelussa

Avustajan läsnäolon kieltämisen edellytykset

Ehdotetun esitutkintalain 7 luvun 12 §:n säännöksen mukaan epäillyn avustajan läsnäolo saataisiin kieltää vain, jos se on välttämätöntä rikoksen selvittämisen merkittävän vaarantumisen estämiseksi. Voimassa olevan lain mukaan tämä on mahdollista painavista rikostutkinnallisista syistä.

Valtakunnansyyttäjänvirasto katsoo, että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen kannalta säännöksen sanamuodon tiukennus on perusteltavissa.

Poliisihallituksen mukaan säännöksen sanamuoto rajoittaa viranomaisten harkintavaltaa ja toimintamahdollisuuksia enemmän kuin direktiivi edellyttää. Poliisihallituksen mukaan sana *”merkittävän”* on tarpeeton ja monitulkintainen. Myös *Helsingin poliisilaitos* esittää sanamuodon muuttamista muotoon *”jos se on välttämätöntä rikoksen selvittämisen vaarantumisen estämiseksi”.* Poliisilaitoksen mukaan esityksessä ehdotettu korkea puuttumiskynnys esitutkintaviranomaisen oikeuteen kieltää avustajan läsnäolo kuulustelussa vaikeuttaisi esitutkinnan tavoitteiden toteutumista. Poliisilaitos katsoo, että välttämättömyysedellytys ja tuomioistuimen suorittama kontrolli takaavat epäillyn oikeusturvan ja asettavat korkean kynnyksen päätösten tekemiselle.

Oikeusministeriö: Oikeusministeriö toteaa, että ehdotettu esitutkintalain 7 luvun 12 §:n säännös vastaa sanamuodoltaan direktiivin 3 artiklan 6 kohdan b alakohdan säännöstä edellytyksistä, joilla oikeudesta avustajan läsnäoloon kuulustelussa voidaan poiketa. Avustajan läsnäolon kieltäminen alakohdan nojalla edellyttää, että se on tapauksen erityisolosuhteet huomioon ottaen perusteltua pakottavasta syystä ja että tutkintaviranomais-

ten on välttämätöntä toteuttaa välittömiä toimia, jotta estetään rikosoikeudellisten menettelyjen merkittävä vaarantuminen.

Direktiivin 3 artiklan 6 kohdan sanamuodon mukaan poikkeuksen soveltamiseksi ei siten ole riittävää, että se on välttämätöntä rikoksen selvittämisen vaarantumisen estämiseksi, vaan direktiivi edellyttää rikoksen selvittämisen merkittävää vaarantumista. Direktiivi edellyttää lisäksi poikkeuksen soveltamisen välttämättömyyttä. Tämä ilmenee 3 artiklan 6 kohdan b alakohdan sanamuodon lisäksi siitä, että 6 kohdan mukaan poikkeuksen soveltaminen edellyttää pakottavia syitä. Väliaikaisten poikkeusten yleisiä edellytyksiä koskevan 8 artiklan 1 kohdan mukaan poikkeukset eivät myöskään saa ylittää sitä, mikä on välttämätöntä.

Oikeusministeriön näkemyksen mukaan ehdotetun säännöksen sanamuotoa ei tule muuttaa.

Direktiivin johdanto-osan kappaleessa 32 mainitaan esimerkkeinä perusteista poikkeuksen soveltamiselle riski olennaisten todisteiden tuhoutumisesta tai muuttumisesta tai todistajiin vaikuttamisesta. Väliaikaisen poikkeuksen aikana toimivaltaiset viranomaiset voivat kuulustella epäiltyä ilman avustajan läsnäoloa edellyttäen, että epäilty voi käyttää oikeuttaan vaieta. Kuulustelu voidaan kuitenkin suorittaa ainoastaan sitä varten ja siltä osin kuin se on tarpeen olennaisten tietojen saamiseksi, jotta voidaan estää rikosoikeudellisten menettelyjen merkittävä vaarantuminen.

Esityksessä ei ehdoteta muutettavaksi esitutkintalain 7 luvun 18 §:n säännöstä kuulustelua häiritsevän henkilön poistamisesta kuulustelusta. Säännös koskee myös avustajaa. Direktiivin 3 artiklan 3 kohdan mukaista epäillyn oikeutta siihen, että avustaja on läsnä kuulustelussa, ei voitaisi kuitenkaan tällä perusteella rajoittaa. Epäiltyä ei siten voitaisi tällä perusteella kuulustella ilman avustajaa. Epäillyn avustajan poistaminen kuulustelusta johtaisi siten käytännössä yleensä kuulustelun keskeyttämiseen.

Läsnäolokieltoa koskevan päätöksen saattaminen tuomioistuimen tutkittavaksi

Ehdotetun esitutkintalain 7 luvun 12 §:n säännöksen mukaan epäillyllä olisi oikeus saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi, ovatko edellytykset avustajan läsnäolon kieltämiselle kuulustelussa olleet olemassa.

Suomen Asianajajaliitto katsoo, että epäillyn lisäksi asianomistajalla sekä asianosaisen avustajalla tulisi olla oikeus saattaa läsnäolokieltoa koskeva päätös tuomioistuimen tutkittavaksi. Säännökseen tulisi myös lisätä tuomioistuimen velvollisuus käsitellä asia kiireellisenä. *Professori Mikko Vuorenpään* mukaan esitystä pitäisi selventää siltä osin, onko epäillyn kuulusteleminen keskeytettävä siksi ajaksi, että läsnäolokieltoa koskevasta asiasta saadaan tuomioistuimen lainvoimainen ratkaisu. Mikäli näin on, tästä saattaa seurata esitutkinnan huomattavaa viivästymistä. Tämän vuoksi Vuorenpään mielestä olisi syytä miettiä, voitaisiinko direktiivin täytäntöönpano toteuttaa siten, että syyttäjä

ensin arvioisi, onko avustajan läsnäolo-oikeuden rajoitukseen ollut riittävät perusteet ja syyttäjän päätöstä voitaisiin puolestaan arvioida tuomioistuimessa jutun oikeudenkäyntivaiheessa.

Valtakunnansyyttäjänvirasto toteaa, että tulevaisuudessa esitutkinnassa ja tuomioistuimessa tehtyjen päätösten yhdenmukaisuus oletettavasti paranee, koska tutkinnanjohtajan perusteltu päätös on tehtävä kirjallisesti ja sen voi saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. *Espoon käräjäoikeus* toteaa, että ehdotetut menettelysäännökset vastaisivat pakkokeinolaissa kotietsintää koskevia selkeitä menettelysäännöksiä. Käräjäoikeus toteaa, että tuomioistuimille menettelysäännösten selkeys on varsin tärkeää.

Oikeusministeriö: Direktiivin 8 artiklan 2 kohdassa edellytetään, että avustajan läsnäolon kieltämistä koskevan päätöksen tekee joko oikeusviranomainen tai muu toimivaltainen viranomainen edellyttäen, että tällainen päätös voidaan saattaa oikeudelliseen uudelleentarkasteluun. Direktiivi edellyttää siten, että tutkinnanjohtajan päätös avustajan läsnäolon kieltämisestä voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi tai että syyttäjä päättäisi avustajan läsnäolon kieltämisestä ja syyttäjän päätöstä voitaisiin arvioida tuomioistuimessa oikeudenkäyntivaiheessa.

Direktiivi sallii avustajan käyttöä koskevasta oikeudesta poikkeamisen ainoastaan poikkeuksellisissa tilanteissa, joissa on välttämätöntä toteuttaa välittömiä toimia, jotta estetään rikosoikeudellisten menettelyjen merkittävä vaarantuminen, erityisesti olennaisten todisteiden tuhoutuminen tai muuttuminen tai todistajiin vaikuttaminen (direktiivin 3 artiklan 6 kohta ja johdanto-osan kappale 32). Koska poikkeusta voidaan siten soveltaa ainoastaan hyvin kiireellisissä tilanteissa, olisi tarkoituksenmukaista, että poikkeuksesta päättämistä ei siirrettäisi syyttäjälle, vaan toimivalta päätöksen tekemiseen säilytettäisiin tutkinnanjohtajalla. Myös lakivaliokunta on direktiivin neuvotteluvaiheessa katsonut, että poikkeuksesta päättämisen siirtäminen esitutkintaviranomaiselta oikeusviranomaiselle aiheuttaisi huomattavaa viivettä vakavien rikosten esitutkintaan juuri siinä vaiheessa, kun rikoksen selvittämiseen tähtäävät toimenpiteet ovat kiireellisimmässä vaiheessa (LaVL 16/2011 vp – U 32/2011 vp).

Direktiivin johdanto-osan kappaleesta 32 ilmenee, että poikkeuksen aikana epäiltyä voidaan kuulustella, mutta ainoastaan siltä osin kuin se on tarpeen olennaisten tietojen saamiseksi, jotta voidaan estää rikosoikeudellisten menettelyjen merkittävä vaarantuminen (HE 99 /2016 vp s. 20 ja 28).

Avustajan läsnäoloa kuulustelussa koskevaan pykälään ehdotetaan tehtäväksi vain ne muutokset, joita direktiivin täytäntöönpano edellyttää. Avustajan läsnäolon kieltämistä koskevien edellytysten tiukentamista ei ehdoteta asianomistajan avustajan osalta eikä siten uutta oikeussuojakeinoakaan ole tarvetta ulottaa asianomistajaan. Myös avustajan oikeus saattaa asia tuomioistuimen tutkittavaksi ja kiireellinen käsittely menevät direktiivin vaatimuksia pidemmälle. Asian saattamisesta tuomioistuimen tutkitta-

vaksi ei aiheudu kuulustelujen keskeytymistä, vaan kyse on läsnäolokieltoa koskevan päätöksen jälkikäteisestä arvioinnista. Oikeusministeriön näkemyksen mukaan tämän vuoksi ei myöskään ole tarvetta säätää asian käsittelyä tuomioistuimessa kiireelliseksi.

Oikeusministeriö katsoo, ettei säännöstä läsnäolokieltoa koskevan päätöksen saattamisesta tuomioistuimen tutkittavaksi ole syytä muuttaa.

4 Vapaudenmenetyksestä ilmoittamisen lykkääminen

Ehdotetun poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 2 luvun 2 §:n säännöksen mukaan vapaudenmenetyksestä ilmoittamista pidätetyn tai kiinni otetun läheiselle voitaisiin lykätä vain, jos se on välttämätöntä rikoksen selvittämisen merkittävän vaarantumisen estämiseksi.

Poliisihallituksen mukaan säännöksen sanamuoto rajoittaa viranomaisten harkintavaltaa ja toimintamahdollisuuksia enemmän kuin direktiivi edellyttää. Poliisihallituksen mukaan sana ”merkittävän” on tarpeeton ja monitulkintainen. Myös *Helsingin poliisilaitos* esittää sanamuodon muuttamista muotoon *”jos se on välttämätöntä rikoksen selvittämisen vaarantumisen estämiseksi”.* Poliisilaitoksen mukaan esityksessä ehdotettu korkea puuttumiskynnys esitutkintaviranomaisen oikeuteen lykätä läheiselle tehtävää ilmoitusta vapaudenmenetyksestä vaikeuttaisi esitutkinnan tavoitteiden toteutumista. Poliisilaitos katsoo, että välttämättömyysedellytys ja tuomioistuimen suorittama kontrolli takaavat epäillyn oikeusturvan ja asettavat korkean kynnyksen päätösten tekemiselle.

Oikeusministeriö: Oikeusministeriö toteaa, että ehdotettu poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 2 luvun 2 §:n säännös vastaa sanamuodoltaan direktiivin 5 artiklan 3 kohdan b alakohdan säännöstä edellytyksistä, joilla vapaudenmenetyksestä ilmoittamisesta läheiselle voidaan väliaikaisesti poiketa. Vapaudenmenetyksestä ilmoittamisen lykkääminen alakohdan nojalla edellyttää, että se on tapauksen erityisolosuhteet huomioon ottaen perusteltua pakottavasta syystä ja että on kiireellinen tarve estää tilanne, jossa rikosoikeudelliset menettelyt voisivat merkittävästi vaarantua.

Direktiivin 5 artiklan 3 kohdan sanamuodon mukaan poikkeuksen soveltamiseksi ei siten ole riittävää, että se on välttämätöntä rikoksen selvittämisen vaarantumisen estämiseksi, vaan direktiivi edellyttää rikoksen selvittämisen merkittävää vaarantumista. Kohdan mukaan poikkeuksen soveltaminen edellyttää lisäksi pakottavia syitä. Väliaikaisten poikkeusten yleisiä edellytyksiä koskevan 8 artiklan 1 kohdan mukaan poikkeukset eivät myöskään saa ylittää sitä, mikä on välttämätöntä.

Oikeusministeriön näkemyksen mukaan säännöksen sanamuotoa ei siten tule muuttaa.

5 Avustajan osallistuminen kuulusteluun

Esitutkintalain 7 luvun 17 §:n säännöstä avustajan osallistumisesta kuulusteluun ehdotetaan täydennettäväksi siten, että avustaja voisi osallistua kuulusteluun myös muulla tavoin kuin kysymyksiä esittämällä, jos päämiehen oikeuksien valvominen sitä edellyttää.

Suomen Asianajajaliitto kannattaa lainsäädännön täydentämistä avustajan osallistumisoikeuden osalta. Tehokas avustaminen edellyttää, että avustaja voi osallistua kuulusteluun alusta alkaen. Asianajajaliiton mukaan käytännössä esiintyy tilanteita, joissa avustajaa estetään tekemästä kuulustelussa työtään ja hänen roolikseen jää vain olla läsnä. Asianajajaliitto katsoo, että avustajan tulee tarvittaessa kuulustelun aikana myös neuvoa päämiestään olemaan esimerkiksi vastaamatta kysymykseen. *Sisäministeriö* pitää ehdotettua lainmuutosta perusteltuna ja kannatettavana. Sisäministeriö katsoo, että pykälän perusteluissa olennaista on se, että säännöksellä ei muutettaisi vakiintunutta tulkintaa, jonka mukaan avustaja ei saa vastata päämiehelleen esitettyyn kysymykseen eikä pyrkiä ohjailemaan kertomusta tai vastauksia. Myös *Tulli* viittaa tähän vakiintuneeseen käytäntöön ja katsoo, että tämä kuulustelutilanteeseen oleellisesti vaikuttava kielto tulisi säännöksen perustelujen ohella ilmetä myös pykälätekstistä. *Valtakunnansyyttäjänvirasto* toteaa, että ehdotettu lisäys avustajan mahdollisuudesta muulla tavoin kuin kysymyksiä tekemällä osallistua kuulusteluun voi käytännössä aiheuttaa tulkintaongelmia. Syyttäjän entistä laajempi läsnäolo kuulusteluissa voi siten olla tarpeen vakiintuneen tulkinnan mukaan kiellettyjen toimien erottamiseksi lain sallimasta avustajan aktiivisuudesta.

Poliisihallitus katsoo, että lainsäädäntö täyttää jo nykymuodossaan direktiivin vaatimukset tältä osin ja pitää pykälään ehdotettua lisäystä tarpeettomana. Poliisihallitus pitää joka tapauksessa lainkohdan muotoilua epätarkkana ja tulkinnanvaraisena. Laissa tulisi yksilöidä ne tavat, joilla avustaja voi muulla tavoin osallistua kuulusteluun. Vähintään näitä tapoja tulisi seikkaperäisesti avata perusteluissa.

> *Oikeusministeriö:* Direktiivin 3 artiklan 3 kohdan b alakohdan mukaan epäillyllä on oikeus siihen, että hänen avustajansa on läsnä ja osallistuu tosiasiallisesti hänen kuulusteluunsa. Direktiivin johdanto-osan kappaleen 25 mukaan avustaja voi kuulustelun aikana muun muassa esittää kysymyksiä, pyytää tarkennuksia ja antaa lausuntoja.
>
> Oikeusministeriö katsoo, että esitutkintalain 7 luvun 17 §:n säännöstä on direktiivin vaatimusten johdosta tarpeen täydentää, koska voimassa olevassa lainsäädännössä ei säädetä avustajan osallistumisesta kuulusteluun muutoin kuin kysymysten esittämisen osalta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä on korostettu avustajan merkitystä esitutkinnassa tärkeänä oikeusturvan takeena. Avustajan tehtävänä on muun muassa huolehtia siitä, että syytetty ei joudu myötävaikuttamaan oman syyllisyytensä selvittämiseen (*Salduz v. Turkki*, 27.11.2008, suuren jaoston tuomio, kohta 54).

Ehdotetun säännöksen mukaan avustaja voisi osallistua kuulusteluun myös muulla tavoin kuin kysymyksiä esittämällä, jos päämiehen oikeuksien valvominen sitä edellyttää. Säännöksen perustelujen mukaan tämä tarkoittaa, että avustaja voisi kuulustelun aikana tehdä huomautuksia, jos se olisi itsekriminointisuojan turvaamiseksi tarpeen tai jos kuulustelussa käytettäisiin esitutkintalain 5 §:ssä tarkoitettuja sopimattomia keinoja tai menettelytapoja. Avustaja ei kuitenkaan saisi vastata päämiehelleen esitettyyn kysymykseen eikä pyrkiä ohjailemaan päämiehensä kertomusta tai vastauksia. Oikeusministeriön käsityksen mukaan säännöksen sanamuotoa ei ole syytä muuttaa.

6 Oikeus käyttää avustajaa tuomioistuinkäsittelyn yhteydessä

Helsingin oikeusaputoimisto viittaa lausunnossaan direktiivin 3 artiklan 2 kohdan d) alakohtaan, jonka mukaan epäillyllä tai syytetyllä on oikeus käyttää avustajaa hyvissä ajoin ennen tuomioistuimeen kutsutun epäillyn tai syytetyn kuulemista tuomioistuimessa. Oikeusaputoimisto katsoo, että tuomioistuimet tulisi velvoittaa noudattamaan direktiivin vaatimuksia rikosasioiden tiedoksiannoissa. Oikeusaputoimiston mukaan syytetty tulisi haastaa oikeuden istuntoon vähintään 14 vuorokautta ennen istuntoa, jotta syytetty kykenisi hankkimana haluamansa avustajan.

Oikeusministeriö: Oikeusministeriö toteaa, että direktiivin 3 artiklan 2 kohdassa säädetään ajankohdasta, jolloin direktiivin mukainen oikeus käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä alkaa. Kohta tarkoittaa, että epäillyn tai syytetyn on sallittava käyttää avustajaa viimeistään siitä ajankohdasta lähtien, joka on kohdassa luetelluista ajankohdista aikaisin. Oikeuteen käyttää avustajaa voidaan säätää rajoituksia vain 3 artiklan 5 tai 6 kohdassa mainituilla perusteilla. Direktiivin 3 artiklan 2 kohdalla ei sen sijaan ole vaikutusta haasteen tiedoksiantoa koskeviin säännöksiin.

Kansallisen lainsäädännön mukaan epäillyn oikeus käyttää avustajaa alkaa heti, kun hänestä tulee epäilty (esitutkintalaki 4 luku 10 §). Tätä oikeutta voidaan rajoittaa ainoastaan esitutkintalain 7 luvun 12 §:ssä tarkoitetuista rikostutkinnallisista syistä. Oikeutta käyttää avustajaa tuomioistuinkäsittelyn yhteydessä ei ole kansallisessa lainsäädännössä rajoitettu. Voimassa oleva lainsäädäntö täyttää siten direktiivin 3 artiklan 2 kohdan vaatimukset.

Oikeusministeriö toteaa kuitenkin, että jo voimassa olevan oikeuden mukaan rikosasian vastaaja tulee haastaa tuomioistuimeen niin hyvissä ajoin, että hän kykenee valmistelemaan puolustustaan. Tarvittaessa asian käsittelyä tulee lykätä, jotta vastaajalla on mahdollisuus hankkia itselleen avustaja.

7 Oikeusapulain muutosehdotus avustajan palkkion korvaamatta jättämisestä

Direktiivin täytäntöönpanoon liittyvien ehdotusten lisäksi esitykseen sisältyy ehdotus oikeusapulain muuttamisesta. Oikeusapulain 17 §:n 4 momenttiin lisättäisiin säännös, jonka mukaan avustajan palkkio voitaisiin jättää korvaamatta, jos asian hoitamisessa on ollut erittäin vakavia avustajasta johtuvia laiminlyöntejä tai puutteita.

Suomen Asianajajaliiton mukaan ehdotettu muutos olisi omiaan heikentämään yksityisten avustajien oikeusapuasiakkaiden oikeusturvaa. Vakaviin ongelmatilanteisiin ei puututa vasta palkkiosta määrättäessä vaan jo aiemmin, jolloin palkkiota ei pääse edes kertymään. Rikosasiaan voi olla tulevaisuudessa vaikea saada oikeusavun turvin pätevää avustajaa, jos palkkioiden saamiseen luodaan lainsäädännöllä lisää epävarmuustekijöitä. Ns. selvästi perusteettomista valituksista ei ole sellaista selvitystä, joka osoittaisi tarpeen esitettyyn säännökseen. *Valtakunnansyyttäjänvirasto* kannattaa muutosehdotusta. Ehdotettu säännös saattaa osaltaan oikein sovellettuna vahvistaa vastaajien oikeusturvaa sekä estää heikkolaatuiset muutoshakemukset. Säännöksellä voi tulevaisuudessa olla myönteinen vaikutus rikosprosessin joutuisuudelle ja laadulle. *Espoon käräjäoikeus* toteaa, että ehdotettu säännös pakottaisi avustajia hoitamaan avustajantehtävänsä entistä paremmin ja ottamaan hoidettavakseen vain ne tehtävät, jotka hän kykenee hoitamaan ajallaan. Ehdotettu muutos ei heikentäisi oikeusavun saajan oikeusturvaa.

Oikeusministeriö: Oikeusministeriö toteaa, että ehdotettua uutta säännöstä avustajan palkkion korvaamatta jättämisestä voitaisiin soveltaa vain poikkeuksellisissa tilanteissa, joissa avustajan työn laadussa on erittäin vakavia puutteita. Säännös ei vaikuttaisi voimassa olevan lain mukaisiin tuomioistuimen velvollisuuksiin puuttua vakaviin ongelmatilanteisiin, esimerkiksi vaihtamalla avustaja viran puolesta. Säännös ei siten heikentäisi oikeusapuasiakkaiden oikeusturvaa eikä myöskään vaikeuttaisi pätevän avustajan saamista.

Ehdotetun säännöksen soveltamiseen on käytännössä tarvetta esimerkiksi silloin, kun korkeimmalla oikeudelle tehdyssä valituslupahakemuksessa ei ole esitetty mitään sisällöllisiä perusteita valitusluvan myöntämiselle.

Ehdotettu säännös tulisi sovellettavaksi eri tilanteissa kuin nykyinen säännös avustajan palkkion korvaamatta jättämisestä silloin, kun muutoksenhakemus on selvästi perusteeton. Nykyinen säännös perusteettomasta muutoksenhausta ei koske avustajan palkkion korvaamatta jättämistä työn heikon laadun perusteella, vaan säännös liittyy tilanteisiin, joissa muutoksenhakemus on tehty ilman oikeusturvan tarpeeseen liittyviä perusteita.

Oikeusministeriö katsoo, että ehdotettu säännös olisi yksi uusi keino avustajien työn laadun valvomisessa. Säännöksen voidaan arvioida osaltaan parantavan avustajien työn laatua ja oikeusavun saajien oikeusturvaa.